

Sorğulama Zamanı Düşünce Topluluğu

Prof. Dr. M. T. Zéhtabi

Yazar: Gholamreza Poorbagher

Şemsi tarixi 1302, 13.11.1923'de Şebister şəhərində dünyaya göz açan Mehəmməd Teqi ZÉHTABI, 5-6 yaşından beri mektebe gətme arzusunda olub. O, anasından icaze alaraq qız oğlan qarışıq mektebi olan mehelledeki ibtidai mektebine gədir. Bir müddət burda elifbanı öyrənir və o zaman hər yərdə tapılan və məşhur olan nağıl və dastan kitablarını (Esli və Kerem, Xavərname və s. kimi) anadilimizdə axıcı və sürətli bir şəkildə oxumağa başlayır.

Zéhtabi daha sonrakı illəri bəle danışır: Sonra Mirza İbrahimin mektebi və Şebisterin Gülşen-Raz adlı ibtidai dövlət medresəsinə gədir Farsca öyrəndikdən sonra anadilimizdə oxumağı tamamilə unudum.

Sonralar Tebriz'de Ortamekteb və müəllimlər gimnaziyası (danışserani) oxuyan zamanlar Fars dilinə bərabər Fransız və Ereb dillərini də var qüvvəmlə öyrənməyə çalışdım. Amma, anadilimi də öyrənmək və bu dilə də oxumaq fikrimdən bəle keçməzdim. Bu durumu təbii qarşılayırdım. Bütün ictimai mühit və dövlət orqanları onun eləyhinə yönəlmişdi və mekteblərdə Türkçə danışmanı cərimə edərdilər.

1324-cü (1945) ildə Rıza Şahın diktatorluq rəjimi bitdi. Azərbaycan qəzeti yənidən nəşr olunmağa başladı. Bu qəzet ilə tanışlıq, Zéhtabini ayrılmaz şəkildə anadilinə bağlar. Bu dövrdə anadilini əlmi cəhətdən öyrənmək üçün universitəyə girmək istədim. Bunun üçün o zaman var olan bütün qapıları döyüb, çabaladımsa da hamısı üzümə bağlandı.

O hədəfə çatmaq üçün o zaman şura hökumətinin tərkibində olan Bakıya gədir. Lakin orada da "Sədik pad ganların" göstərişilə universitət yərinə muhakimə olunaraq Sibire göndərilir. İki il sonra Sibirdən Tacikistanın paytaxtı Düşənbə şəhərinə göndərilir.

Zéhtabi bu Dönəmi bəle danışır: Burada öyrəndim ki Sovətlər Birliyində universitəyə girmək üçün Orta mekteb diploma (attəstat) lazımdır, mənim isə iki Orta mekteb diplomundan, (danışsəra və şişi edebi firdovsi (Firdovsi lisəyinin 6- cı sinifi)), həc birisini özümle getirebilməmişdim. Bir il burada axşam mektebində oxuyub dipolm (atəstat) aldım, onu bir mektub ilə Bakı universitətinə göndərdim. İki həftə sonra oradan müsbət cavab alıb, kitablarımı yığışdırıb Bakı'da oxumağa gətdim və yataqxanaya yərleşdim.

Günlərin birində yataqxana müdiri yanıma gəlib adımlı soruşduqdan sonra:

- Seni universitənin reisi (réktoru - Akadémik. Yusif Memmedeliyév) çağırır dédi, Akadémik Yusif Memmedeliyév, adımlı və haralı olduğumu soruşduqdan sonra

- Hansı bölümə oxumaq istəyirsən? déyə soruşdu.

- Azərbaycan dil və edebiyatı

bölümündə-déyə cavab vérdikdə, reis qabağında olan diplomuma işarə edərək:

- Bəle yaxşı qiymətlərlə niyə orada oxuyursan-gəl kimyə bölümündə oxu, Dédi.

- Hörmətli Akadémik mənim xalqımın éhtiyacı hələ bunadır-déyə cavab vérdim.

- Bu sözlərimi eşidən universitət réktoru Akadémik Y. Memmedeliyév, ilan vurmuş kimi dik yərindən qalxıb gəldi və mənim elimi səmimi və möhkəm sıxaraq, sənə müffəqiyyətlər arzulayıram, dédi və məni yola saldı.

- Bəş il Bakı universitətində oxuduqdan sonra, həmin universitətin şərqsünaslıq fakültesində Ereb dili və edebiyatını tədris etməyə başlayır və ələ o günlərdən ana dili bəredə əldə étdiği bilikləri

xalqına çatdırmaq haqqında fikirleşir. Çünkü xalqının ona éhtiyacı vardı.

Zéhtabi bu hedefine çatmaq üçün, Ebdülkerim Qasim İraq'da idareni alan gündən İraq'a sığınmaq ve Bağdad'da işlemek üçün ünivérsitéte müraciet édir. İki il Baki-moskova arasında gét gelden sonra 1971-ci / 1350 s / ilde Bağda'da gédib oranın ünivérsitétinde Fars dili ve qedim Türk dillerini tedaris étmeye başlayır.

Bağdad ünivérsitétinde işlediği iller her il Avrupaya géder. Bu seferlerinin birinde Qerbi Almaniya ve Qerbi Bérlinde yüzlerle İran Azerbaycanı'ndan olan telebe genclerle tanış olur. Bunlarla söhbət ve danışılarda onlar anadillerini öyrenmek istediklerini bildirerek déyer ki, dilimizi öyrenmek isteyirik ama kitabımız yoxdur. Zehtabi béle bir kitabı yazacağına söz vérir ve telebeler de onun Almaniya'da çat édilmesini öz üzerlerine götürürler. Bu Kitabı "İran Türkcesının Serfi" adı altında yazıb onlara gönderir ve onlar onu 1355 (1976)-cı ilde Almaniya'da Çap étdirirler. Bu Kitab İslami İnqılábın evvellerinde Téhran'da ofsét şeklinde tekrar neşr édilmiştir.

İnqılábın qelebesinden bir هفته sonra vetene dönüb xidmet étmek üçün kéçici hökümete müraciet éden Zehtabi, müsbat cavab aldıqdan sonra vetene qayıdır ve Tebriz ünivérsitétinde Türk ve Ereb dillerini tedaris étemeye başlayır. Otuz ildən sonra xalqının içinde olmaq onun üçün ifade édilmez bir xoşbextlik idi. Bu müddetde, Tebriz ünivérsitesinde tedaris zamanı yüzlerce genc Türk qızları ve oğlanları ile yaxından tanışılıq neticesinde, xalqımızın anadilini ne seviyede ve ne dercede qorumağa hazır olduğunu öyrendikden sonra görür ki, xaricde çat éledirdiği "İran Türkcesının Serfi" kitabının dili ve seviyesi ve étdiyi xidmet olduqca yüksekdir.

O zamanda ünivérsitétlər bağlanır. Lakin Zéhtabi Tebriz ünivérsitétinde işleyen zaman, léksikologiyayı izah éden "Zebani Edebi Müasir Azeri" eserini ve "Anadilimizi Öyrenək" adlı dilimizin ses bölümü ve serfini ehate éden olduqca sade bir kitab yazar.

1368-nci (1989) ilin evvellerinde Tebriz radyosu idaresinin Türki (Sehéd Ötesi) şöbesinden ona müraciet éderək muasir edebi Azeri dilini o bölümün işçilerine tedaris édirib öyretmeyi teklif étdiler. Ana diline xidmet üçün hökümetin yaratdığı bu kiçik imkanı temennasız ve böyük memnuniyyetle qebul éder. O tedaris cereyanında muasir edebi azeri dili (ses-serf) kitabı çatdan çıxdı.

Zéhtabi ömrünün sonuna qeder maarifçilik işini davam étdirdi. Bu yolda möhteşem ve inanılmaz derecede tesirli olan Altérnativ tedaris ve altérnativ ünivérsitét déye bilécéyimiz métodla ders siniflerinde Türk dilini, tarixini, medeniyetini öyrenmesi, yéniden öyretmesi (baz tulid étmek) qadağan olunmuş, her şey saxtalaşdırılmış, bütün menevi varlığı iyrenc élan édilmiş bir milletin, şövinizm ile kirlenmiş, murdarlanmış resmi tehsil sistémine qarşı Azerbaycan üçün bir oyanış ve bir medeni ve bilinçlendirme işine rehberlik étdi.

Zéhtabi 1377/10/02 (23.12.1998) çatışma ve müveffeqiyetlerle dolu dünyasını deyişdirdi.

Çap olunmuş eserleri:

1. İran Türklerinin Eski Tarixi (2 cildde)
2. Şahin Zencirde (Şé'r Tebriz)
3. Muasir Edebi Azeri Dili -İlmi Meani; Léksikülüji (Tebriz)
4. Azerbaycan Türkcesının Nehvi
5. Eli Ağa Vahid'den Xatirelerim
6. Pervanenin Sergüzeşeti (Şé'r Bağdad)
7. Bağban Él Oğlu (Şé'r Tebriz)
8. Çirik Efsanesi (Beğdad)
9. Bezz Qalası (Bérlin)

10. Bexti Xabide (Beğdad)
  11. Hesti Nesim (Beğdad)
  12. Zeban Azeri Edebi Muasır (Tebriz)
  13. Qoy Olsun; Hikaye (Tebriz)
  14. Qevaidülfarsie (Erebce)
  15. Cinayaté 2500 Saléyé Şahan (Beğdad)
  16. Aya Zebané Farsi Zebané méllél Diger Berteriyet Dared (Beğdad)
  17. Erk Hefteligi (Berlin)
  18. Aylıq Dergi İttihad Yolu (Beğdad)
- Çap olunmamış eserleri:
1. Gençlik Çelnegi
  2. Mirza Eli Möciz Şebisterli'nın Şé'rleri (5 cildde)
- Hazırlayan: G.Reza. Poorbagher

<http://www.sorgulamazamani.com/> adresinden 24.06.2018 23:53 tarihinde indirilmiştir